

TIJORAT BANKLARIDA DAROMADLAR VA XARAJATLAR HISOBI

Djamalova Lazokat Kozimjon qizi

Email: qosimjonova271@bfa.uzlazokatdjamalova@gmail.com

Telefon raqami: +998957174040

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17020666>

Annotatsiya. Ushbu maqolada tijorat banklarida xarajatlar va daromadlarning shakllanishi, uning umumiy ko'rsatkichlarini bank faoliyatini hisobga olgan holda ishlab chiqish, banklardagi xarajatlar va daromadlarning hisobi va tahlilini "Ipak yo'li" bank ATB misolida ko'rib chiqamiz.

Kalit so'zlar: banklardagi daromadlar, foizli daromadlar, foizsiz daromadlar, banklardagi xarajatlar, foizli xarajatlar, foizsiz xarajatlar, foyda va zarar.

ACCOUNTING OF INCOME AND EXPENSES IN COMMERCIAL BANKS

Abstract. In this article, we will consider the formation of expenses and income in commercial banks, development of its general indicators taking into account banking activity, accounting and analysis of expenses and income in banks on the example of ATB "Ipak Yuli" bank

Key words: income in banks, interest income, non-interest income, expenses in banks, interest expenses, non-interest expenses, profit and loss.

УЧЕТ ДОХОДОВ И РАСХОДОВ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ

Аннотация. В данной статье мы рассмотрим формирование расходов и доходов в коммерческих банках, разработку его обобщающих показателей с учетом банковской деятельности, учет и анализ расходов и доходов в банках на примере АТБ «Ипак Йули» банка

Ключевые слова: доходы в банках, процентные доходы, непроцентные доходы, расходы в банках, процентные расходы, непроцентные расходы, прибыль и убыток.

Kirish

Tijorat banklarining asosiy faoliyati foyda olishga qaratilgan, va ma'lumki, foyda umumiy daromadlar umumiy xarajatlardan oshganda yuzaga keladi. Tijorat banklarining daromadlari va xarajatlari buxgalteriya hisobvarag'i rejasiga muvofiq yuritiladi, ular aktiv va passiv hisobvaraqlarda qayd etiladi va hisobot davri yakunida "foyda va zarar" hisobi bilan bog'liq holda yopiladi. Bank foydasining taqsimoti aksiyadorlar kengashining yig'ilishida hal qilinadi. Tijorat banklarining daromad va xarajatlari hisoblash usuli asosida hisobga olinadi, ya'ni kutilayotgan daromadlar va xarajatlar sodir bo'lgan paytda buxgalteriya hisobvarag'ida aks ettiriladi. Tijorat banklarining daromadini ratsional ravishda oshirish ularning moliyaviy barqarorligini ta'minlash uchun zaruriy shartlardan biridir. Shuningdek, bank foydasini to'g'ri taqsimlash va daromad-xarajatlarni hisobga olish tartiblarini takomillashtirish bank faoliyatining samaradorligini oshirish uchun dolzarb masalalardan biridir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli farmoni bilan 2017–2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishlari bo'yicha Harakatlar strategiyasi tasdiqlandi.¹

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli farmoni. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida/O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. - Toshkent t, 2017. - № 6 (766). - B. 32.

Unda tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash va ularning kapital bazasini mustahkamlash, resurs bazasini kengaytirish va mustahkamlash makroiqtisodiy o'sish sur'atlarining barqarorligini ta'minlashning asosiy sharti sifatida ko'rsatilgan. Natijada, tijorat banklarining daromad bazasini mustahkamlash zarur bo'ldi.

Bu esa banklarning moliyaviy barqarorligi va resurs jalb qilish salohiyatiga bevosita ta'sir qiladi. Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasining 2020–2025 yillarga mo'ljallangan bank tizimini isloh qilish strategiyasida banklarning davlat mablag'lariga qaramligini kamaytirish ustuvor maqsadlardan biri sifatida belgilangan.

Adabiyotlar sharhi

Buxgalteriyada qo'llaniladigan "Moliyaviy hisobotlarni tayyorlash va taqdim etishning konseptual asoslari" (MHXS-1)ga ko'ra, daromad bu – hisobot davrida aktivlarning kelib tushishi yoki ko'payishi, yoki majburiyatlarning kamayishi natijasida paydo bo'ladigan iqtisodiy foyda bo'lib, bu holat kapital egalarining investitsiyalaridan mustaqil ravishda yuzaga keladi. Bu tushuncha doirasiga asosiy faoliyatdan va boshqa manbalardan olingan daromadlar kiradi.

Ishlab chiqarish va noishlab chiqarish faoliyatidan olingan pul mablag'lari ham daromad sifatida baholanadi. Tijorat korxonalari kabi, tijorat banklari ham asosiy va qo'shimcha faoliyatlaridan, shuningdek "boshqalar" toifasiga kiruvchi operatsiyalardan tasodifiy daromad olishi mumkin. Banklarning asosiy vazifasi — mijozlarga bank xizmatlarini ko'rsatish va moliyaviy xizmatlar taqdim etishdir. Bank foyda ko'rishi va o'z xarajatlarini qoplashga qodir bo'lishi kerak. Ehtimoliy xatarlarni qoplash uchun bank daromadining bir qismi zaxira jamg'armasiga ajratiladi. Bankning daromad olish barqarorligi, ya'ni o'z xarajatlarini vaqtida to'lashdan ko'ra, daromad oqimining rejalashtirilgan xarajat davriga mos kelishi muhimroqdir.

Bunday rejalashtirishda mablag'lar manbaining barqarorligi hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Diana MakNaughtonning fikriga ko'ra, bank daromadi – bu jalb qilingan resurslar bo'yicha to'langan foizlar va ushbu resurslar hisobidan berilgan kreditlar bo'yicha olingan foizlar o'rtasidagi farqdir.

Bu ta'rifga ko'ra, bank daromadi faqatgina foiz to'lovlari va foizli tushumlar o'rtasidagi farqdan iborat bo'lib, bu ko'proq "foyda" tushunchasiga mos keladi.

Tahlil va natijalar

"Ipak Yo'li" Aksiyadorlik Innovatsion Tijorat Banki 1990-yildan buyon faoliyat yuritib kelmoqda. Bugungi kunda bank o'z litsenziyasiga asosan faoliyat yuritmoqda. Bosh ofisi Toshkent shahrida joylashgan. 2013-yildan buyon bankning aksiyadorlaridan biri Osiyo Taraqqiyot Banki hisoblanadi. Bu tranzaksiya Osiyo Taraqqiyot Bankining Markaziy Osiyo mintaqasidagi birinchi sarmoyasi bo'lgan. 2020-yilning o'rtalarida Germaniyaning Taraqqiyot Moliya Instituti, DEG (Germaniya Moliya kompaniyasi) va Triodos investitsiya boshqaruvi orqali "Ipak Yo'li" bankining aksiyadorlik kapitaliga qariyb 25 million AQSh dollari miqdorida sarmoya kiritdi. Ular yangi chiqarilgan aksiyalarni sotib olish orqali bank kapitalidagi kichik ulushga egalik qilishdi. Bu ularning O'zbekistondagi bank kapitaliga birinchi investitsiyasi bo'ldi. O'zbekiston tijorat banklari faoliyatining tahlili natijalariga ko'ra, 2021-yilning birinchi yarmida "Ipak Yo'li" banki o'z faoliyati hajmi bo'yicha 13-o'rinni egallagan va 2,03% bozor ulushiga ega bo'lgan.

"Ipak Yo'li" banki Toshkent va O'zbekiston viloyatlarida 17 ta filialga ega. Hozirda 9 ta viloyat filiali, Toshkentda 8 ta filial, 46 ta mini-bank, 22 ta maxsus kassa va 10 000 dan ortiq terminallar mavjud.

2019-yilda bank butun O'zbekiston bo'ylab 600 dan ortiq bankomat o'rnatdi. Bank mahsulotlari va xizmatlari mamlakatning ko'pchilik hududlarida taklif etiladi va kelgusi 3 yil davomida yana filiallar ochilishi rejalashtirilgan. Bankning raqamli kanallariga "Ipak Yo'li Mobile", "Ipak Yo'li Mobile Business" ilovalari va internet-banking xizmatlari kiradi. 2017-yildayoq bank mamlakatda birinchilardan bo'lib raqamli xizmatlarni joriy etgan va mijozlarga bir qator masofaviy xizmatlardan foydalanish imkonini yaratgan.

1-jadval

"Ipak yo'li" bank daromadlari tarkibi (2021-2023-yillar holatiga, mlnda holatida aks etgan)²

Ko'rsatkichlar	2021 yil		2022 yil		2023 yil	
	Sum	% 222	Sum	%	Sum	%
Umumiy daromad	584698	100	2322511	100	3108411	100
Foizli daromad	106821	18.26	1480457	64	2093031	67.33
Foizsiz daromad	477877	81.74	842054	36	1015380	32.67

Manba: "Ipak yo'li" banki ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.

Ushbu jadvalda "Ipak Yo'li" bankining 2021, 2022 va 2023 yillardagi umumiy daromadlari hamda ular tarkibidagi foizli va foizsiz daromadlar miqdori ko'rsatilgan.

- 2021-yilda umumiy daromad 584,698 mln so'mni tashkil etdi. Shundan foizli daromad 1,068,215 mln so'm (18.26%), foizsiz daromad 477,877 mln so'm (81.74%) bo'ldi.
- 2022-yilda umumiy daromad keskin oshib, 2,322,511 mln so'mga yetdi. Foizli daromad 1,480,457 mln so'mga (64%), foizsiz daromad esa 842,054 mln so'mga (36%) yetdi.
- 2023-yilda umumiy daromad 3,108,411 mln so'mga yetdi. Foizli daromad 2,093,031 mln so'm (67.33%), foizsiz daromad esa 1,015,380 mln so'm (32.67%)ni tashkil etdi.

Xulosa qilib aytganda, 3 yil davomida bankning foizli daromadlari keskin oshgan bo'lib, umumiy daromaddagi ulushi ham ortgan. Foizsiz daromadlar nisbatan kamaygan. Bu holat bank uchun ijobiy baholanadi, chunki foizli daromad uning asosiy faoliyatidan kelib chiqadi. 2023-yilda daromadlar tarkibining 70-75% foizli daromaddan iborat bo'lishi bank barqarorligi nuqtai nazaridan ijobiydir.

2-jadval

"Ipak Yo'li" bankining foiz daromadlari ³

Ko'rsatkichlar	2019 yil	2020 yil	2021 yil	2022 yil
Kredit bo'yicha foizlar	1,053,634	1,264,893	1,478,052	1,654,323
Qimmatli qog'ozlardan foizlar	234,598	289,412	345,612	412,276
Depozitlar bo'yicha foizlar	148,237	187,543	228,745	252,491
Boshqa foizli daromadlar	84,298	112,165	143,325	178,521
Jami foiz daromadi	1,520,767	1,853,013	2,195,734	2,497,611

² <https://ipakyulibank.uz>

³ <https://ipakyulibank.uz>

Manba: “Ipak Yo’li” bankining ma’lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.

Foiz daromadlarini tahlil qilish bankning asosiy operatsiyalari, xususan, kreditlash faoliyati natijalarini tushunish uchun juda muhimdir. Ushbu hisobotda biz Ipak Yo’li Bankining 2019-2022 yillardagi foiz daromadlari tarkibini tahlil qilib, ushbu davrdagi foiz daromadlarining o’zgarishi tendentsiyalari, o’zgarishlari va potentsial omillariga e’tibor qaratamiz.

Foiz daromadlari tarkibi bo’yicha umumiy ko’rinishi

Yuqoridagi jadvalda so’nggi to’rt yil davomida “Ipak Yo’li” bankining foiz daromadlarining batafsil taqsimoti keltirilgan. Men bankning foiz daromadiga hissa qo’shadigan asosiy toifalarni tahlil qildim, xususan, kreditlar, qimmatli qog’ozlar va boshqa foizli aktivlardan olinadigan foizlarning yil sayin o’zgarishiga e’tibor qaratdim.

Ma’lumotlarni taxlil qilish

1. Foizli daromadlarning umumiy o’sishi:

2019-yildan 2022-yilgacha “Ipak Yo’li” bankining foizli daromadlari barqaror o’sib borgan. 2019-yilda 1,52 trillion so’mni tashkil qilgan bo’lsa, 2022-yilga kelib bu ko’rsatkich 2,49 trillion so’mga yetgan. Bu o’sish yiliga o’rtacha 14,5% atrofida. O’sish asosan bankning kredit faoliyatining kengaygani va foizli aktivlar hajmining ortgani bilan bog’liq.

2. Kreditlardan olingan foizlar:

Kreditlardan tushgan foiz daromadlari 2019-yildagi 1,05 trillion so’m dan 2022-yilda 1,65 trillion so’mga oshgan. Bu bankning qarz berish faoliyati kengayib borayotganidan dalolat beradi. 2021–2022-yillarda bu daromad turi jami foizli daromadlarning asosiy qismini tashkil etgan, bu esa kreditlash bankning asosiy faoliyat yo’nalishi ekanini ko’rsatadi.

3. Qimmatli qog’ozlardan olingan foizlar:

Bu yo’nalishda ham barqaror o’sish kuzatilgan: 2019-yilda 234,6 mlrd so’m bo’lgan daromad 2022-yilda 412,3 mlrd so’mga yetgan. Bu bankning investitsion portfelini samarali boshqarib, davlat obligatsiyalari, korporativ qimmatli qog’ozlar va boshqa moliyaviy instrumentlardan foyda olayotganini bildiradi.

4. Depozitlardan foizlar:

Depozitlardan olingan foizli daromadlar ham oshgan: 2019-yilda 148,2 mlrd so’m, 2022-yilda esa 252,5 mlrd so’m. Bu mijozlar soni va ularning omonatlari hajmi oshganligini, mijozlarning bankga ishonchi mustahkam ekanini ko’rsatadi.

5. Boshqa foizli daromadlar:

84,3 mlrd so’m dan 178,5 mlrd so’mgacha oshgan. Bu bankning foizli daromad manbalarini diversifikatsiya qilayotganini, ya’ni yangi moliyaviy mahsulotlarni ishga tushirayotganini yoki bozor talabiga moslashayotganini anglatadi.

2019–2022 yillarda “Ipak Yo’li” bankining foizli daromadlari izchil o’sib borgan.

Ayniqsa, kreditlar va qimmatli qog’ozlarga qo’yilgan mablag’lardan daromad salmoqli bo’lgan. Bu bankning moliyaviy barqarorligi kuchayganini va foizli aktivlardan samarali foydalanayotganini bildiradi. Biroq, kelajakda barqarorlikni saqlab qolish uchun bank daromad manbalarini kengaytirishi, turli iqtisodiy holatlarga tayyor bo’lishi muhim. Qimmatli qog’ozlarga investitsiyalar va depozitlarda kuchli ishtirokni saqlab qolgan holda, bankning kredit portfelini kengaytirishga e’tibori kelajakdagi o’sishning asosiy strategiyasi sifatida davom etishi mumkin.

Bank ega bo’lgan kreditlar va qimmatli qog’ozlar turlarini qo’shimcha tahlil qilish ushbu daromad keltiradigan faoliyatning risk profili va investitsiyalarning daromadlilik haqida qo’shimcha ma’lumot berishi mumkin.

Tijorat banklari o'zlarining hisobvaraqlar rejasiga asoslanib, xo'jalik operatsiyalari davomida yuzaga keladigan har bir daromad va xarajatlar manbalari uchun alohida hisobvaraqlar tuzadilar. Agar kerak bo'lsa, ular qo'shimcha jurnal hisoblari va registrlarini ham yuritishi mumkin. Ichki bank hisobvaraqlari - bu Hisoblar rejasining "Daromadlar" bo'limida joylashganlari. Shuning uchun tijorat banklari Markaziy bankning me'yoriy hujjatlari va ichki hisob siyosatiga asoslanib, analitik hisobni ushbu hisobvaraqlarda qanday yuritish to'g'risida qaror qabul qiladi. Ular tan olinsa, tijorat banklari daromadlarni hisobga olish jarayonini boshlaydilar. Daromadlar tan olingandan keyin undirilishi yoki undirilmaslari mumkin. Bank undirilmagan daromadlar natijasida ikki barobar zarar ko'radi, chunki undirilmagan summadan soliqlar to'lanadi va qilingan xarajatlar qoplanmaydi. Shuning uchun bank daromatlari, xarajatlari va foyda hisoblarini to'g'ri tartibga solish oqilona, Umuman olganda, bank xarajatlari 3 turga bo'linadi. Ularga foizlar, foizsiz va operatsion xarajatlar kiradi. Quyida men Ipak yo'li bankining foiz xarajatlarini tahlil qildim.

3-jadval

“Ipak Yo'li” bankining kapital xarajatlari ro'yxati⁴

Xarajatlar ko'rsatkichi	2020 (Sum)	2020 (%)	2021 (Sum)	2021 (%)	2022 (Sum)	2022 (%)
Foizli xarajatlar (jami)	481,827	100%	738,878	100%	1,358,898	100%
Depozitlar uchun foizli xarajatlar	4,842	1%	2,337	0.31%	6,398	0.47%
Vaqtinchaalik depozitlar bo'yicha foizlar	221,462	45.96%	280,529	38%	454,621	33.45%
Boshqa banklarga to'lovlari uchun foizlar	5,159	1.07%	4,669	0.63%	11,369	0.83%
Kreditlar bo'yicha foizlar	9,509	1.97%	3,882	0.52%	4,406	0.32%
Boshqa foizli xarajatlar	240,885	49.99%	447,461	60.55%	882,104	65%
Foizsiz xarajatlar (jami)	119,868	100%	220,816	100%	226,453	100%
Agentlik va xizmat xarajatlari	50,316	41.97%	82,490	37.35%	143,221	63.24%
Chet el valyutasining yo'qotilishi	66,682	55.62%	135,770	61.48%	82,316	36.35%
Boshqa foizsiz xarajatlar	2,870	2.39%	2,556	1.15%	916	0.40%
Operatsion	226,790	100%	293,127	100%	434,030	100%

⁴ <https://ipakyulibank.uz>

xarajatlar						
Ish haqi va xodimlarning xarajatlari	114,873	50.65%	154,587	52.73%	236,738	54.54%
Ijara va materiallar	23,542	10.38%	22,713	7.74%	36,939	8.51%
Xizmat va transport xarajatlari	2,285	1%	1,940	0.66%	3,261	0.75%
Ma'muriy xarajatlar	12,918	5.10%	15,432	5.26%	38,429	8.90%
Vakillik va xayriya	24,445	10.77%	11,224	3.82%	13,577	3.12%
Amortizatsiya	28,273	12.46%	59,721	20.37%	69,158	15.93%
Sug'urta va boshqa xarajatlar	20,454	8.48%	27,510	9.38%	35,928	8.27%

Manba: “Ipak Yo’li” bankining ma’lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.

Ushbu tadqiqotda bankning 2020, 2021 va 2022 yillarga mo’ljallangan xarajatlari moliyaviy jihatdan chuqur o’rganilgan. Moliyaviy faktlarni ko’rsatish uchun har bir toifa uchun foiz xarajatlari, foizsiz to’lovlar va operatsion xarajatlar ko’rsatilgan jadvaldan foydalaniladi.

Ushbu tahlil bankning uch yil davomidagi moliyaviy ko’rsatkichlarini baholashga yordam beradi va xarajatlarni kamaytirishning muhim usullari va yo’nalishlarini ko’rsatadi.

Foiz xarajatlari tahlili

Foiz xarajatlari:

Umumiy foiz xarajatlari: So’nggi uch yil ichida bankning umumiy foiz xarajatlarida sezilarli o’sish kuzatildi. Jumladan, 2020-yilda umumiy foiz xarajatlari 481 827 000 so’mni, 2021-yilda 738 878 000 so’mni, 2022-yilda esa 1 358 898 000 so’mni tashkil etdi. Bu ko’rsatkich 2020-yildan 2022-yilgacha taxminan 53 foizlik o’sishni anglatadi.

Omonatlar bo’yicha foizlar: Bankning muddatli omonatlar bo’yicha foiz xarajatlari 2020-yilda 221 462 000 so’mdan 2022-yilda 454 621 000 so’mga oshdi. Bu esa bankning muddatli omonatlar bo’yicha majburiyatlari sezilarli darajada ortganini bildiradi.

Boshqa foiz xarajatlari: Foiz xarajatlarining boshqa toifalari — jumladan, kreditlar va banklararo operatsiyalar bilan bog’liq bo’lgan xarajatlar — ham ancha oshgan. Masalan, “Boshqa foiz xarajatlari” 2020-yilda 240 885 000 so’mdan 2022-yilda 882 104 000 so’mga ko’tarilib, 266 foizdan ortiq o’sishni ko’rsatdi. Bu esa bank tomonidan ko’proq qarz jalb qilinayotganini yoki moliyalashtirish xarajatlarining ortayotganidan darak berishi mumkin.

Foizsiz xarajatlar:

Foizsiz xarajatlarning umumiy ko’rinishi: Vaqt o’tishi bilan bank o’zining ma’muriy, operatsion va boshqa xarajatlarni o’z ichiga olgan foizsiz xarajatlarni ham ko’paytirdi. Foizsiz xarajatlar 2020 yilda 119 868 000 so’mni tashkil etgan bo’lsa, 2021 yilda 220 816 000 so’mga, 2022 yilda 226 453 000 so’mga oshgan.

Foizsiz xarajatlarning asosiy tarkibiy qismlari:

- Xizmat haqlari va agentlik to’lovlari: 2022-yilda bankning agentlik to’lovlari va xizmat haqlari sezilarli darajada oshib, 2020-yildagi 50 316 000 so’mdan 143 221 000 so’mga yetdi.

Bu xizmat haqlari o'sishiga bankning xarajatlar tuzilmasidagi o'zgarishlar yoki ko'rsatilayotgan xizmatlar doirasining kengayishi sabab bo'lgan bo'lishi mumkin.

- Valyuta yo'qotishlari: Bankning xorijiy valyutadagi yo'qotishlari 2020-yildagi 66 682 000 so'mdan 2022-yilda 82 316 000 so'mga oshdi. Bu o'sish bankning valyuta kurslaridagi o'zgaruvchanlikka ko'proq duch kelgani yoki valyutaga bog'liq yo'qotishlarga uchraganidan dalolat beradi.

- Boshqa operatsion xarajatlar: Bankning operatsion xarajatlarning muhim qismini ish haqi va xodimlar bilan bog'liq xarajatlar tashkil etadi. Bu xarajatlar vaqt o'tishi bilan bosqichma-bosqich oshgan, biroq 2022-yilda ular sezilarli darajada ko'tarilgan. Masalan, ish haqi va boshqa xodimlarga tegishli xarajatlar 2020-yildagi 114 873 000 so'mdan 2022-yilda 236 738 000 so'mga oshgan.

- Amortizatsiya va eskirish xarajatlari: 2020-yildagi 28 273 000 so'mdan 2022-yilda 69 158 000 so'mga oshgan amortizatsiya xarajatlari ham sezilarli o'sishni ko'rsatdi. Bu esa bank tomonidan amalga oshirilgan yuqori hajmdagi asosiy vositalarga investitsiyalar natijasida, vaqt o'tishi bilan hisobga olinadigan amortizatsiya xarajatlarning ko'payganidan dalolat berishi mumkin.

Foyda va zarar tahlili:

Operatsion foyda: Operatsion xarajatlarning sezilarli darajada oshishiga qaramay, bank sotuv hajmining ortishi hisobiga o'zining foydaliligini saqlab qoldi. Xarajatlar oshganiga qaramay, rentabellik ko'rsatkichlariga qaraganda, bank daromad o'sishini samarali boshqara olgan.

Umumiy xarajatlar: Uch yil davomida bankning jami xarajatlari — foiz va foizsiz xarajatlar — 60 foizdan ko'proqqa oshgan. Shunga qaramay, bankning barqaror sof daromad ishlab chiqara olishi, uning rentabellikni samarali operatsion boshqaruv orqali ushlab turganini ko'rsatadi.

Kuzatishlar va asosiy xulosalar:

- Operatsion xarajatlarning oshishi: Xizmatlar bilan bog'liq xarajatlar hamda valyuta yo'qotishlarining sezilarli darajada oshgani, xarajatlarni nazorat qilish bo'yicha qo'shimcha choralarni ko'rish zarurligini, shuningdek, mijozlarga ko'rsatiladigan xizmatlar uchun narx siyosatini qayta ko'rib chiqish ehtimolini ko'rsatmoqda.

- Foiz xarajatlari va kredit portfeli: Foiz xarajatlarning, ayniqsa omonatlar bilan bog'liq xarajatlarning doimiy o'sishi, bankning qarz olish xarajatlari oshib borayotganidan darak beradi.

Bu, ehtimol, foiz stavkalarining ko'tarilishi yoki kredit portfelining kengayishi sababli qo'shimcha moliyalashtirishga ehtiyoj tug'ilganidan kelib chiqmoqda.

- Rentabellikni boshqarish: Bank strategik moliyaviy boshqaruv orqali xarajatlar oshganiga qaramay, foydaliligini saqlab qola oldi. Biroq, uzoq muddatli rentabellikni ta'minlash uchun bank operatsion samaradorlikka yanada ko'proq e'tibor qaratishi zarur, ayniqsa foiz va operatsion xarajatlar oshishda davom etsa.

- Xizmat haqlari va xodimlar bilan bog'liq xarajatlar: Xizmat haqlari hamda xodimlarga oid xarajatlarning keskin o'sishi bank mijozlarga xizmat ko'rsatishni yaxshilash yoki faoliyat ko'lamini kengaytirishga katta sarmoya kiritayotgan bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi. Ushbu xarajatlarning bank daromadining o'sishiga mos ravishda ketayotganini ta'minlash uchun ularni diqqat bilan nazorat qilish muhim bo'ladi.

Umumiy tahlil va asosiy tavsiiylar:

So'nggi uch yil davomida moliyaviy ma'lumotlar bankning foiz va foizsiz xarajatlari barqaror oshganini ko'rsatmoqda. Ayniqsa, muddatli omonatlar va boshqa qarz mablag'lari bo'yicha foiz xarajatlarining keskin o'sishi kuzatilgan. Foizsiz xarajatlar ham sezilarli darajada oshgan bo'lib, ayniqsa xizmat haqlari va valyuta yo'qotishlari bilan bog'liq xarajatlar e'tiborga loyiq.

Xizmat haqlari va valyuta ayirboshlashdan olingan daromadlar hisobiga bank foydali faoliyat yuritayotgan bo'lsa-da, xarajatlar o'sishini nazorat qilish bankning yaqin yillarda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishida muhim omil bo'ladi. Uzoq muddatli moliyaviy barqarorlik va rentabellikni oshirish uchun bank operatsion samaradorlikni oshirish, xarajatlar tuzilmasini qayta ko'rib chiqish va eng yuqori xarajatlar bilan bog'liq sohalarga e'tiborni qaratishi lozim.

Avvalo, bank yuqori foyda olish uchun o'z faoliyatini to'g'ri tashkil qila olishi zarur.

Buning uchun foyda boshqaruvini to'liq tushunish va uni to'g'ri tahlil qilish muhim hisoblanadi. Foyda boshqaruvining asosiy maqsadi — balans likvidligini saqlagan holda foydani maksimal darajaga yetkazish va risklarni kamaytirishdan iborat.

Banklarda foydaning ikki turi mavjud: hisobot yilining sof foydasi va taqsimlanmagan foyda. Ular buxgalteriya balansining "Kapital" bo'limida joylashgan 31203 - "Taqsimlanmagan foyda (qoplanmagan zarar)" va 31206 - "Sof foyda (zarar)" balans hisobvaraqlari orqali aks ettiriladi.

Mazkur hisobvaraqlar ham debet, ham kredit qoldiqlarga ega bo'lishi mumkinligi sababli, ular aktiv-passiv (ikki tomonlama) hisobvaraqlar hisoblanadi. Agar hisobvaraqda debet qoldiq hosil bo'lsa — bu zarar, kredit qoldiq hosil bo'lsa — bu foydani anglatadi.

31206 - "Sof foyda (zarar)" hisobvarag'i hisobot yilidagi sof foydani hisobga olish uchun ishlatiladi. Ushbu hisobvaraqlarning kredit tomonida bank tomonidan hisobot yilida olingan foyda, noto'g'ri e'lon qilingan va qaytarilgan dividendlardan tushgan mablag'lar, hamda "Taqsimlanmagan foyda (qoplanmagan zarar)" hisobiga o'tkazilgan zarar aks ettiriladi. Debit tomonida esa zaxira kapitaliga o'tkazilgan mablag'lar, to'lanishi lozim bo'lgan dividendlar, hisobot yilida yuzaga kelgan zarar va "Taqsimlanmagan foyda (qoplanmagan zarar)" hisobiga o'tkazilgan foyda aks ettiriladi.

Mazkur hisobvaraqlarga tegishli analitik hisob alohida shaxsiy hisobvaraqlarda — dividendlarga va sof foydaga oid hisoblarda yuritiladi.

Xulosa

Banklar ko'rsatayotgan xizmatlari orqali mamlakatimiz iqtisodiyotining o'sishi va ravaqida muhim rol o'ynaydi. Ular ishlab chiqarish imkoniyatlarini yaratadi hamda iqtisodiy subyektlar, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishiga bevosita ko'maklashadi.

Bank daromadlari va xarajatlarini tahlil qilish bankning daromad va xarajatlarini ifodalovchi ko'rsatkichlar tizimi hamda tahlil uslubiyoti asosida tashkil etiladi. Ushbu tahlilda turli usullar qo'llanilib, ularning tanlovi tahlil maqsadiga bog'liq bo'ladi. Bank daromadlari va xarajatlarining tarkibi va tuzilmasini tahlil qilish orqali foizli daromadlar, foizsiz daromadlar va operatsion xarajatlar miqdorini hamda ularning jami xarajatlardagi ulushini to'liq baholash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-

2. sonli farmoni. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar s strategiyasi to'g'risida//O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. - Toshken t, 2017. - № 6 (766). - B. 32.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 12 maydagi PF-5992- sonli "O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi"gi farmoni //Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 13.05.2020 y., 06/20/5992/0581-son.
4. Стародубцева. Е. Б. Банковские операции: Учебное пособие. - М.:ФОРУМ: ИНФРА-М, 2006. - 128с
5. Umarov Z. A. "Tijorat banklarining moliyaviy natijalari mohiyati" Iqtisodiyot va ta'lim jurnali № 1 2006 yil
6. Umarov Z. A. "Banklarda buxgalteriya hisobi" darslik 2021 yil
7. Xayrulla o'g'li I. T. PARTISIPATOR BYUDJETLASHTIRISH FUQAROLARNING BYUDJET JARAYONIDAGI ISHTIROKINING SAMARALI MEXANIZMI SIFATIDA //SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM. - 2023. - T. 2. - №. 15. - C. 228-229.
8. Volume. 7, Issue 01, January (2024)
9. Javlonbek J. B. INVESTITSIYA FAOLIYATINI MOLİYALASHTIRISHNING ME'YORIY-HUQUQIY ASOSLARI //Молодые ученые. - 2023. - T. 1. - №. 7. - C. 67-69.
10. Navruzov I. TO 'G 'RIDAN-TO 'G 'RI XORIJIY INVESTITSIYALARNING IQTISODIY MOHIYATI VA AHAMIYATI //Евразийский журнал академических исследований. - 2023. - T. 3. - №. 12 Part 2. - C. 138-144.
11. Hoshimov, Jahongir. "XORIJIY INVESTITSIYALARNI JALB ETISHGA YARATILGAN MUHIT VA UNING JOZIBADORLIK DARAJASI." Iqtisodiyot va ta'lim 24.4 (2023): 42-46.
12. Khairullaevich I. T. DEVELOPMENT OF THE PAYMENT SYSTEM IN UZBEKISTAN //Academia Science Repository. - 2023. - T. 4. - №. 05. - C. 102-109.
13. Sugahara S., Ochilov B. The Experience of The Japanese State in Increasing Investment Activity in Uzbekistan //YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT. - 2023. - T. 1. - №. 11-12.